

Željko Holjevac
**Ime Modruš i njegovo značenje u prošlosti i
sadašnjosti**

Autor ukratko analizira mijene u značenju i javnoj (svjetovnoj i crkvenoj) uporabi modruškoga imena od srednjega vijeka do 1969. godine.

Modruš je danas neznatno selo u gorskoj Hrvatskoj, čije ime prosječnom Hrvat, ukoliko dotični nije na ovaj ili onaj način vezan za taj kraj, malo što govori. Objektivno uzevši, teško je i očekivati da bi doživljaj Modruša mogao biti bitno drukčiji, iako već običan pogled s (auto)ceste na ruševni Tržan upućuje na slutnju da je ondje u davnini moralo nečega biti. Samo poznavatelji hrvatske povijesti i ljudi kojima je prošlost bliska znaju ili bi barem trebali imati negdje u svijesti spoznaju o tom da je modruško ime nekoć bilo neusporedivo poznatije i značajnije nego danas i to tijekom znatno duljega razdoblja nego što bi se s obzirom na sudbinu koju je Modruš imao moglo i zamisliti. Čini se stoga potrebnim malo osvijetliti taj aspekt ukupne modruške baštine, makar u najopćenitijim crtama.

Modruški su korijeni u hrvatskoj tradiciji iznimno duboki. Stari pisci nerijetko upućuju na njegov antički praiskon. Tako je npr. Vitezović pisao da su Modruš sagradili Grci 3638. godine od stvaranja svijeta¹, odnosno 415. godine prije Krista. Danas se s dovoljno sigurnosti može govoriti jedino o srednjovjekovnom Modrušu, odnosno o postanku i razvoju Modruša tek u hrvatskom srednjovjekovlju. Izravnijih dokaza koji bi eventualno potkrijepili ili obesnažili tezu o njegovu potencijalno starijem ishodištu zasad nema. Sačuvani stari nazivi utvrda »Tedastium« i »Tegastum«, jednako kao i latinsko ime Modruša (Merusium), ne moraju nužno referirati na antičku baštinu. Njihovo podrijetlo može biti i srednjovjekovno. Različitih nalaza antičke provenijencije ima u cijeloj modruškoj okolini, zna se da je tim krajem prolazila

1 ŠPOLJAR, Krsto (ur.), *Zrinski, Frankopan, Vitezović. Izabrana djela*, knj. 17 u seriji »Pet stoljeća hrvatske književnosti«, Zagreb, 1976., str. 439. Isto ponavlja i FRAS, Franz de Paula Julius, *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, Gospić, 1988., str. 198).

drevna cesta koja je povezivala hrvatsku unutrašnjost s morem, a po svoj prilici nije daleko od današnjeg Modruša bilo ni poznato japodsko (ilirsko) uporište Metulum koje se u arheologiji s podosta opravdanja ubicira na Velikoj i Maloj Viničici kraj Skradnika, iako je bilo (i ima) i drukčijih mišljenja o njegovoj ubikaciji². Iako bi se iz navedenoga moglo pretpostaviti da je modruški kraj već u antici mogao imati ne baš zanemarivo značenje, to ipak nije dovoljno za izvođenje bilo kakvoga pouzdanijega zaključka o postojanju nečega konkretnijega na lokaciji današnjega mjesta Modruš, odnosno modruške utvrde Tržan. Budući da je modruško ime od srednjovjekovnih vremena neprijeporno imalo veliko značenje, što ćemo u nastavku ovoga teksta jasno pokazati, možda su stari pisci jednostavno tražili i u antici pronalazili korijene toga značenja, možda i na temelju neke ranije predaje ili kompilacije, što samo po sebi ne bi bilo nimalo neobično jer je nekoć bila razmjerno česta pojava da se korijeni svega što nešto vrijedi traže u što daljoj prošlosti, napose u antici koja je na osobit način impresionirala svjedoke kasnijih vremena.

Sudeći prema najstarijim poznatim srednjovjekovnim ispravama, modruško se ime prvobitno odnosilo obično na Modrušku župu, dakle više na prostor nego na samo mjesto. O tom govori i isprava kralja Stjepana iz 1163. godine, svojevrstan modruški krsni list³. Ona je nepobitan dokaz o postojanju Modruške župe u 12. stoljeću. To ne znači da župa nije mogla nastati i nešto ranije, ali vjerojatno ne prije 10. stoljeća jer bi je u protivnom zacijelo spomenuo bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet⁴. Kasnije je ta župa prerasla u županiju, a prostirala se znatnim dijelom zakapelskoga prostora, gledano s primorske strane.

Postupno se oblikovao i feudalni modruški tvrđi grad, a također i naselje pod njim. O tom svjedoči npr. isprava kralja Karla Roberta iz 1333. godine, izdana »u Modrušu«⁵, dakle u mjestu a ne na prostoru.

U to vrijeme Modruš je i kao mjesto i kao župa bio u frankopanskim rukama. Upravo u frankopanskom razdoblju, koje je istovjetno hrvatskomu razvijenomu srednjemu vijeku, doživio je Modruš svoj najveći uzlet. Postao je važno trgovišno naselje i ujedno respektabilno fortifikacijsko uporište koje je, zahvaljujući ponajviše svomu vrlo povoljnomu zemljopisnomu položaju, dominiralo obližnjom cestom i

2 OLUJIĆ, Boris, »Antika«, u: Lipošćak, Višnja — Sučić, Stjepan (ur.), *Ogulin. Povijesna i kulturna baština*, Ogulin, 2002., str. 30–34, VEITH, Georg, *Die Feldzuege des C. Iulius Caesar Octavianus in Illyrien in den Jahren 35–33 v. Chr.*, Schriften der Balkankommission VII, Wien, 1914., str. 29–50.

3 SMIČIKLAS, Tadija (ur.), *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), II, Zagreb, 1904., str. 192–194.

4 PORFIROGENET, Konstantin, *O upravljanju carstvom*, Zagreb, 2003.

5 CD, X, Zagreb, 1912., str. 114.

nadziralo cirkulaciju trgovačke robe, od koje su se na modruškoj mitnici ubirali značajni prihodi. Ima mišljenja da je upravo trgovačka djelatnost priskrbila modruškoj utvrdi ime Tržan⁶.

Prve isprave koje jasno razlikuju utvrđeno naselje Modruš i fortifikaciju Tržan potječu iz 15. stoljeća. Tako se npr. »utvrđeno naselje Modruš s kastrumom Tržanom« spominje u ispravi o diobi frankopanskih posjeda, pisanoj u Modrušu 1449. godine⁷. U to vrijeme modruško se ime odnosilo na naselje pod Tržanom, ali i dalje jednako tako i na cijelu srednjovjekovnu Modrušku županiju.

U srednjovjekovlju se oblikovala i modruška župa koja je kao crkvena jedinica pripadala Krbavskoj biskupiji, ustanovljenoj na pokrajinskom saboru u Splitu 1185. godine. S obzirom na sve veće političko, društveno i gospodarsko značenje srednjovjekovnoga Modruša, ona je tijekom vremena nesumnjivo morala postati jedna od važnijih župa u spomenutoj biskupiji. Time što je Modruš u drugoj polovici 15. stoljeća, kako svjedoče vrela, bio »najnapučenije mjesto« u Krbavskoj biskupiji, može se djelomično objasniti zašto je biskupijsko središte zbog sve izrazitije osmanske (turske) opasnosti 1460. godine premješteno iz ugrožene Krbave upravo u Modruš⁸, iako ne treba zaboraviti da je tadašnji krbavski biskup Franjo Stipković bio rođeni Modrušanin, kao ni to da je knez Stjepan II. Frankopan u preseljenju biskupijskoga središta u Modruš jamačno vidio priliku za povećanje ugleda svoje državine. U svakom slučaju, krbavski su biskupi od 1460. godine stolovali u Modrušu, iako mnogi u njemu nisu trajno boravili, a biskupija se počela nazivati Krbavsko–modruškom ili Modruško–krbavskom.

Razdoblje od prijenosa biskupske stolice 1460. godine do osmanske navale na Modruš 1493. godine najsjajnije je razdoblje modruške povijesti. Modruš je tada bio biskupski grad (civitas), imao je utvrdnu Tržan na strmom brdu i katedralnu crkvu sv. Marije pod brdom, u njemu su se udomili neki crkveni redovi (franjevci, dominikanci), sakralna arhitektura razvila se do neslučenih razmjera (katedralna crkva sv. Marije, crkva Sv. Duha itd.⁹), a i kulturno je stvaralaštvo bilo vrlo živo, tako da se pretpostavlja da je u Modrušu neko vrijeme radila čak i tiskara, iako ovo posljednje nije po-

6 KRUHEK, Milan, »Modruš — feudalni utvrđeni i biskupski grad«, u: Lipošćak, Višnja — Sučić, Stjepan (ur.), nav. dj., str. 42.

7 Isto.

8 O tome opširnije: BOGOVIĆ, Mile, »Pomicanje sjedišta Krbavske biskupije od Mateja Marute do Šimuna Kožičića Benje (Pregled povijesti Krbavske ili modruške biskupije)«, u: Isti (ur.), *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, zbornik radova, Zagreb–Rijeka, 1988., str. 41–82.

9 Vidi: HORVAT, Zorislav, *Srednjovjekovne katedralne crkve Krbavsko–modruške biskupije*, Zagreb–Gospić, 2003., str. 89–113.

sve sigurno. Modruški urbar iz 1486. godine¹⁰, dragocjeni spomenik toga vremena, nepobitno je svjedočanstvo o postojanju modruškoga vlastelinstva.

U to je vrijeme ime Modruš utjelovljivalo u sebi cijeli niz značenja: odnosilo se na biskupski grad s podgrađem, svjetovnu županiju i crkvenu župu, te feudalno vlastelinstvo. Tadašnji je Modruš bio jedno od nezaobilaznih odredišta u dijelu hrvatskih zemalja između Kupe i Jadranskoga mora. Čini se da se modruško ime upravo tada najpouzdanije ukorijenilo u javnom diskursu i kolektivnoj memoriji do one mjere koja je omogućila da ono, kao takvo, još dugo bude po inerciji poštovano i uzdržavano.

Osmanlije su 1493. godine napali Modruš. Utvrdu Tržan nisu uspjeli zauzeti, ali su zato potpuno opljačkali i spalili biskupski grad s podgrađem. Biskup je pobjegao u Novi u Vinodolu, odakle je prešao u Senj. Osmanski napad pogodio je Modruš poput kataklizme. Njegova je propast poslije toga bila neumoljiva i nezaustavljiva, jer je osmanska opasnost izravno utjecala na raseljavanje stanovništva i rasap modruškoga vlastelinstva, važne gospodarske osnovice cijeloga kraja. Bio je to neupitni kraj srednjovjekovnoga Modruša, a ujedno i kraj njegova stvarnoga značenja. Utvrda Tržan, koja je u strukturi feudalnog vlastelinstva, kao čimbenika koji je jamčio njezinu pouzdanu opskrbu još i mogla funkcionirati kao svojevrsno nadzorno uporište, više nije odgovala složenim zahtjevima protuosmanske obrane, jer je konfiguracija terena uveliko otežavala mogućnosti održavanja vojničke posade na način da ona bude u stanju jamčiti dugoročniju održivost fortifikacije smještene na jednom od koridora kojima se iz osmanske Bosne prodiralo prema Kranjskoj i dalje.

Iako ono što se dogodilo 1493. godine nije odmah uzrokovalo neposredni nestanak svih zatečenih struktura iz Modruša, ipak je nekadašnji bogati život u njemu poslije toga počeo naglo zamirati. U zaleđu Modruša počeo se uzdizati Ogulin (spominje se prvi put 1500. godine u ispravi kneza Bernardina Frankopana¹¹) kao novo logističko i uporišno mjesto od težišnoga značaja u strukturi hrvatske Vojne krajine, dok je u modruškoj utvrdi u kasnijim vremenima bila smještena samo krajiška straža. Utvrde iz feudalnoga razdoblja koje su još u 16. stoljeću imale bitnu ulogu u vojno-krajiškom obrambenom sustavu¹² počele su postupno gubiti na važnosti. Vrijedilo je to naročito za ionako prilično nepristupačni Modruš, budući da krajiška uprava nikada nije smogla dovoljno snage sanirati ozbiljna oštećenja na fortifikaciji. Carski inženjer Giovanni Pieroni opisao je 1639. godine Modruš kao zapuštenu utvrdu u ko-

10 Usp. ponovljeno izdanje: LOPAŠIĆ, Radoslav (prir.), *Urbarski modruški od god. 1486.* (iz izdanja »Hrvatski urbari«, V, Zagreb, 1894., str. 20–81), Ogulin, 1997. (ur. Višnja Lipošćak — Ivan Tironi).

11 LOPAŠIĆ, Radoslav, *Spomenici Hrvatske krajine*, I, Zagreb, 1884., str. 1–2.

12 O tome više: KRUIHEK, Milan, *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva u 16. stoljeću*, Zagreb, 1995.